

Олена ТРЕВОГО

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»

Оксана ГОШОВСЬКА

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»

Наталія МИХАЛЬЧИШИН

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ НА ЕКОНОМІЧНОМУ ФРОНТІ

Зараз, українська економіка перебуває в стані найбільшого економічного стресу за понад 30-річний період її незалежності через повномасштабне військове вторгнення сусідньої ворожої держави. Нищівний удар по всіх сферах економічної системи нашої держави створив необхідність аналітичної оцінки завданої шкоди в межах військової економіки країни та світових ринків, учасником яких вона є.

Поточна ситуація військової економіки України є вкрай складною і надалі ускладнюватиметься, особливо якщо війна триватиме ще понад 3-6 місяців. За таких умов існує ризик запровадження урядом значного підвищення податків, що може дати додатковий поштовх для закриття бізнесів чи виведення їх закордон, а також різкого скорочення державних видатків. У період гострого військового конфлікту країна втрачає суттєву частку ВВП та бюджетних надходжень, що неминуче спричиняє скорочення державних видатків та потребу визначення пріоритетних напрямків їх спрямування, а також додаткових заходів, спрямованих на підсилення економіки в цілому.

За попередніми розрахунками падіння ВВП України у 2022 році може становити від -10% (прогноз МВФ) до -35-40% (Мінфін) за умови, що окупація територій залишиться в межах довоєнної географії, а активна фаза війни не триватиме довше кількох місяців. Наповнення державного бюджету податковими надходженнями знаходиться під загрозою, оскільки 57% компаній-учасників Європейської бізнес-асоціації в Україні припинили (20%) та призупинили (37%) свою діяльність у воєнний час.

Український експорт потерпає від окупаційних та логістичних обмежень: заблокованими опинились українські порти в Азовському та Чорному морях; перенавантажені дорожня та залізнична інфраструктура в межах країни, та на кордонах України з ЄС через масову евакуацію українців, блокпости та масові руйнування транспортних сполучень. Довоєнна історія експорту складала: морем – 62% загальної доларової вартості товарів, залізницею – 12%, автомобільним транспортом – 23%. Залізниця залишилась єдиним прийнятним варіантом транспортування, обсяг можливого експорту становить лише 0,6 млн тон на місяць (із довоєнних 5-6 млн. тонн), хоча інвестиції в транспортну інфраструктуру можуть дозволити збільшити цей обсяг.

Україна переживає масове скорочення економічно активного населення, цивільні втрати в місцях проведення військових дій, обстрілів, примусових депортацій, перебування на окупованих територіях, еміграція, та тимчасовий відтік кадрів за кордон, часткове переміщення у західні регіони держави, із ускладненим працевлаштуванням на місцях.

Інвестиції в українську економіку, які були в процесі реалізації – заморожені, а нові будуть пов'язані тільки з перебазуванням виробничих потужностей компаній (більше 1500 подали заявки на релокацію) із "гарячих регіонів", будівництвом житла для внутрішньо переміщених осіб та державними інвестиціями у відновлення інфраструктури.

Станом на 8 квітня 2022 року, за розрахунками консорціуму Інституту КШЕ, обсяг задокументованих фізичних збитків становив \$80 млрд., до яких відносять ушкодження транспортної інфраструктури, автошляхів, залізниці, мостів, портів та аеропортів (\$39 млрд) а також житла (\$29 млрд). Близько ста промислових підприємств зазнали руйнувань на \$6,7 млрд промислових активів. Майже 30% ВВП України складають найбільш постраждалі області: Харківська, Донецька, Київська, Запорізька, Миколаївська, Чернігівська, Сумська, Херсонська та Луганська.

Збитки у паливно-енергетичному секторі узалежили Україну від імпортного палива через руйнуваннями єдиного в Україні Кременчуцького нафтопереробного заводу, деяких об'єктів відновлюваної енергетики, мереж передачі електроенергії та розподілу газу. Атомна енергетика України працює на повну потужність з урахуванням окупованої Запорізької АЕС, підключена до ENTSO-E в межах єдиного європейського ринку електроенергії.

Геополітичні конфлікти минулих років, пандемія, а тепер війна в Україні сприяють різкому загостренню світової продовольчої кризи. Сумарно, РФ та Україна, були ключовими світовими постачальниками сільськогосподарської продукції, забезпечуючи 16% світових зернових культур, що становить 25% світового експорту пшениці, 16% експорту кукурудзи і 56% експорту соняшникової олії. Якщо війна триватиме до наступного врожаю, то за попередніми розрахунками, світ недоотримає близько 60 млн т пшениці, 38 млн т кукурудзи та 10,5 млн т ячменю.

Без участі міжнародної спільноти – у першу чергу фінансової допомоги, а також технічної та адміністративної, відновлення країни затягнеться на довгий період, і матиме критичні наслідки як для громадян України, так і громадян інших держав. Для залучення такої підтримки та забезпечення інтересу міжнародних інвесторів уряд України має працювати одразу за кількома основними напрямками, які включатимуть, окрім дипломатичних кроків, роботу в законодавчому полі, виконавчій системі та економічній сфері.

Законодавча сфера. Створення уніфікованого правового середовища для всіх суб'єктів ринку передбачає узгодження національної нормативно-правової бази із приписами постанов інститутів Євросоюзу, взаємне визнання національних стандартів Україною та ЄС, приєднання України до правових актів, які обумовлюють міжнародні стандарти у різних галузях. Тут варто звернути увагу на наступні заходи: 1) реформи, спрямовані на зближення законодавчого поля України та ЄС. Гармонізація законодавства України з правом ЄС є однією з умов посилення співпраці з країнами спільноти та міжнародними організаціями, та створення передумов для переходу до повноцінного членства України в Євросоюзі. 2) посилення захисту прав власності. Забезпечення реального функціонування норм, що стосуються захисту прав державної, приватної та колективної власності є підставою для розвитку національного бізнесу та залучення іноземних партнерів та інвестицій. 3) реформування трудового законодавства. Орієнтир на лібералізацію відносин між працівниками і роботодавцями, відмову від бюрократизації у цій сфері є шляхом до спрощення умов ведення бізнесу та стимулювання легального оформлення трудових відносин.

Сфера виконавчої влади. Незалежність та неупередженість судів є одним із ключових індикаторів правової держави. До заходів відносимо: 1) судова гілка

– передбачає забезпечення незалежності судів, непідконтрольності їх політико-економічним групам впливу. 2) антимонопольне регулювання – реформування антимонопольної діяльності з метою забезпечення більшої автономності регуляторних структур.

Економічна сфера. Під час війни державі потрібно, тимчасово, перейти до практично ручного управління економікою, оперативно визначати пріоритетність скеровуючи державну підтримку. Надважливим завданням України на сучасному етапі полягає у інтенсифікації економічних процесів на територіях, де не ведуться бойові дії, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Водночас держава має максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення продовольчої безпеки. Потреба повоєнної стратегії розвитку передбачатимуть зміну цілей структурної економічної політики держави з акцентом на підтримку малого бізнесу, самозайнятості населення, на відміну від підтримки виключно великих корпорацій. Економічна сфера передбачатиме наступних заходів: 1) щодо стратегії розвитку та пріоритетів подальшого розвитку, структурних змін в економіці слід інтенсифікувати підтримку ключових галузей, переорієнтацію державних витрат з метою стимулювання розвитку таких галузей, покращувати інвестиційний клімат, нарощувати експортний потенціал. 2) аграрний сектор – попередження гуманітарної катастрофи, у співпраці з міжнародними партнерами формування програм підтримки виробництва та поставок сільськогосподарської продукції. 3) трудова міграція – програми зайнятості/підприємництва для переміщених осіб. Пріоритет створення робочих місць для громадян України у всіх сферах виробництва. 4) військово-оборонний сектор – перегляд стратегії розвитку галузі, підтримка ключових проектів озброєнь у співпраці з іноземними партнерами, формування відповідного бюджетного забезпечення. 5) інфраструктура – відновлення критичної інфраструктури швидкими темпами з мінімумом витрат у період конфлікту. Перебудова інфраструктури у перспективі із залученням новітніх технологій, урахуванням потреб регіонів та посиленнями гарантіями безпеки й мобільності. 6) паливно-енергетичний сектор – робота над послабленням залежності від імпорту енергоресурсів, створенням більш конкурентного середовища, вирішенням проблеми недостатньої координації ключових відомств,

підвищенням енергоефективності, оновлення мереж та перехід до використання енергії із відновлюваних та альтернативних джерел. Інтеграція енергетичної інфраструктури України з інфраструктурою ЄС. 7) будівництво – програми іпотечного кредитування. Спрощені та прозорі умови будівництва та оренди державного майна. Будівництво житлових та інфраструктурних приміщень з акцентом на модульні конструкції.

Міжнародна співпраця. Зруйнована війною країна навряд чи зможе обслуговувати та виплачувати додаткові борги в короткостроковому періоді, тому залучення грантової допомоги є більш пріоритетним напрямком фінансування економіки на протигагу кредитуванню. Враховуючи розмаїття джерел допомоги, тісна координація донорів та реципієнтів економічної структури потрібна для мінімізації затримок і втрат. До заходів міжнародної співпраці слід віднести: 1) торгівля – збереження географії експорту. Підтримка додаткових транспортних коридорів для ввезення гуманітарної допомоги та для українського експорту залізничним та автотранспортом для запобігання накопичування дефіциту торговельного балансу. 2) грантове та кредитне фінансування – фінансування міжнародними інституціями для підтримки економіки та запобігання подальшій макроекономічній дестабілізації. Залучення заморожених підсанкційних активів для підтримки економіки країни. 3) набуття статусу кандидата до вступу в ЄС – статус кандидата до ЄС створить стимули для України узгоджувати її регуляторне/законодавче середовище зі стандартами ЄС (включно з антикорупційною інфраструктурою), просувати вільну торгівлю та залучати прямі іноземні інвестиції. 4) залучення інвестицій – напрацьовувати канали інвестиційних можливостей, оскільки відновлення повоєнної економіки матиме унікальну можливість радикально підвищити якість виробничого комплексу України та наблизити його до технологічної межі, закласти фундамент довгострокового зростання та ще більше інтегрувати Україну до світової економіки.

Сфера фіскальної політики. Оперативна дерегуляція та оновлення державної політики у податковій та митній сферах економіки суттєво зменшить адміністративне та податкове навантаження на бізнес і дозволить залишати більше коштів в обороті та мати ресурс на подолання викликів, які зараз виникають. До заходів слід віднести: 1) державні зобов'язання – створення механізмів погашення державного боргу без оголошення дефолту.

2) оподаткування бізнесу – часткова державна лібералізація та дерегулювання податкової політики послаблює фіскальний тиск, результати якого спостерігаємо у місяці воєнної економіки. 3) митна політика – спрощення експортно-імпортних процедур мають бути одним із пріоритетів, оскільки результат вкладень у цей напрямок забезпечить фінансові ресурси для відновлення економіки. 4) соціальна допомога – підтримка найбільш незахищених верств населення, виплати внутрішньо переміщеним особам.

Сфера монетарної політики. У цьому контексті воєнної економіки важливу роль має зайняти НБУ та державні банки, які мають стати основою для кредитування переходу держави на воєнні рейки. До заходів слід віднести: 1) обмінний курс – попередження руйнівної ролі завищеного обмінного курсу, збереження тимчасових валютних обмежень (перш за все це заходи, спрямовані на підтримку рахунку капіталу – такі як максимальний обсяг зняття валюти, обмеження на вивід дивідендів тощо) та повернення до монетарної політики заснованої на цінах. 2) інфляційне таргетування – відновлення Центральним банком режиму інфляційного таргетування щойно дозволяють умови.

Вже сьогодні, за активної участі міжнародної спільноти, слід думати про шляхи відновлення функціонування в умовах військової економіки. Проекти реконструкцій за прикладом плану Маршалла післявоєнного відновлення економіки держави вже опрацьовуються на предмет їх можливої реалізації і конкретизація заходів та напрямів впливу у сферах економіки держави залежатиме від результатів війни. На часі, підтримка виробництва, переорієнтація економіки на потреби армії, забезпечення оборони, відновлення і функціонування інфраструктури, забезпечення продуктової безпеки, тощо.

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни? Економічна правда. (2022).
2. It will be hard for Ukraine's economy to sustain a long war, Economist, (2022).
3. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine (2022) CERP PRESS.
4. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Центр економічної стратегії.